

Materials de treball Comissió 4

Les dones als mitjans de comunicació:
invisibles o estereotipades?

Autores: Equip tècnic de l'Observatori
de les Dones als
Mitjans de Comunicació

OBSERVATORI
DE LES DONES EN ELS MITJANS
DE COMUNICACIÓ

Consell Comarcal
del Baix Llobregat

Consell de les
DONES
DEL BAIX LLOBREGAT

Amb el suport de:

Diputació
Barcelona

Generalitat de Catalunya
Institut Català
de les Dones

INDEX

1. Patriarcat i violència econòmica	3
2. “Les altres Dones”: exemples de revictimitzacions quotidianes	8
3. Les violències més invisibles	13
4. Algunes preguntes per la reflexió	14

1. PATRIARCAT I VIOLÈNCIA ECONÒMICA

És molt àmplia la literatura que podem trobar en vers el concepte de patriarcat i a la seva definició, si intentem sintetitzar en característiques i aspectes compartits envers la definició de patriarcat podríem dir que es tracta d'una forma d'organització política, econòmica, religiosa i social. Aquest model d'organització es fonamenta en l' otorgació del poder i del lideratge en els home.

Aquesta otorgació del poder els col·loca en predomini sobre los dones situant aquest predomini en un ordre establert i entès com a ordre natural gairebé de tota l'espècie humana.

Ara bé cal portar aquesta definició al context actual i a la societat actual per tal de prendre consciència de com aquesta definició que de partida podria entendre's com un concepte antropològic i "passat de moda" continua estant present en el nostre dia a dia i organitzant les nostres societats, invisibilitzant les dones i col·locant-les encara en els espais de la vida privada i reservant els espais de la vida pública i del poder als homes.

- ✓ Si posem la mirada en el entorns més públics com poden ser els entorns polítics, o artístics la presència dels homes per exemple com a guardonats en premis i distincions com encapçalant llistes polítiques continua sent majoritària i si bé la presència de les dones ha augmentat considerablement en els últims anys encara existeixen diferències en l'accés.

Davant d'aquestes dificultats en l'accés als llocs de decisió i de construcció social generen el dubte de com arribar aconseguir una societat a on la mirada en femení tingui una presència natural i paritària, a on per exemple la construcció dels espais

públics es puguin construir també amb aquesta mirada en femení que garanteixin l'igualtat de gènere.

Aquesta realitat si més no xoca amb la presència de les dones en el teixit associatiu i en l'organització civil i no institucional, sobretot en el teixit associatiu amb objectius socials i solidaris, a on destaca la potent participació de les dones¹

✓ El patriarcat com a sistema de violència masclista econòmica en diferents etapes de la vida de les dones

➤ També en el mercat de treball ens retrobem amb un patriarcat que reserva el lideratge i els càrrecs de direcció en els homes, a Catalunya només un 26 % dels llocs directius a les empreses estan ocupats per dones².

En quant als salaris les dones, independentment dels sectors, les edats i les ocupacions cobren de mitjana 7.123 € menys que un home, bretxa salarial que es manté quan parlem de subsidis d'atur o pensions.

La bretxa salarial es trasllada a les possibilitats de subsistència de les dones situant-les de manera més majoritària en situació de pobresa i d'exclusió i generant entorns de gran vulnerabilitat per les dones i els nens/es especialment quan parlem de famílies monomarentals que segueixen estant majoritàriament formades per una dona i els seus fills/es³ o en situacions de violència masclista en que la dona necessita dels recursos suficients per ser independent econòmicament i poder decidir sobre el seu futur lliurament.

➤ Quan ens trasludem de l'àmbit públic a l'àmbit privat, de l'entorn de la família, les dones continuen encapçalant la cura de la família i la responsabilitat quotidiana de la mateixa. Les dones espanyoles dediquen un total de 4,8 hores al dia al treball sense remunerar a les tasques domèstiques o a la cura dels fills enfront les 2,7 hores diàries que destinen al treball remunerat.

Com es pot comprovar encara el treball no remunerat i la cura de la família és una realitat de les dones en el nostre país que segueixen entenent-la majoritàriament com a responsabilitat pròpia de la dona, afirmació que ha

¹ ICD - 2016

² Estudi elaborat per l'associació de Dones WomenCEO

³ Més del 90% estan encapçalades per dones

estat arrelada no solsament en els homes sinó també en les dones pel propi patriarcat i que invisibilitza en moltes ocasions per les pròpies dones les situacions de pèrdua d'independència i fins i tot d'identitat que els hi genera⁴.

Així l'abandonament del lloc de treball tant per un espai de temps limitat, excedència, com l'abandonament definitiu a l'espera del creixement dels fills/es segueix sent prioritàriament femení i entès com una responsabilitat pròpia de les dones. En aquest punt també hem d'introduir l'abandonament per la cura de les persones grans amb dependència, cura que continua estant totalment encaixada en l'espai femení

La manca de trajectòria professional i formativa pels anys de desconnexió de l'espai professional dificulta en moltes ocasions la reincorporació al món laboral de les dones i quan ho fan tenen dificultats per reprendre la professió o el càrrec que tenien abans d'aquesta aturada havent d'accedir a llocs de treball i a salaris per sota del que una trajectòria professional continuada els hi hagués permès obtenir.

Si aquesta situació la traslладem a l'entorn de les relacions de violència masclista en la parella col·loca a la dona en una situació d'extrema vulnerabilitat doncs de nou la seva dificultat es troba en aconseguir una situació de supervivència per ella i per els seus fills/es més enllà dels ingressos econòmics aportats per l'home, situació aprofitada per aquest per exercir la violència econòmica vers la dona i els fills/es com un sistema més retenció de la dona. Davant d'això la dona es troba per una banda davant la por de com subsistir més enllà de la relació arribant a sentir que la situació de violència viscuda és més assumible que la situació de pobresa extrema per ella i els seus fills a la que la denúncia i la separació la pot abocar, i per l'altra la por a l'amenaça constant per part de l'home de que el fet de no tenir recursos per sobreviure permetrà que sigui ell qui aconsegueixi la custòdia dels fills/es.

- Si ens situem en un altra moment vital de les dones i com aquest sistema patriarcat influeix en les dones i en la convivència de la societat amb el

masclisme, ens hem d'aturar en l'adolescència i les primeres etapes de la vida adulta de les dones.

Diferents estudis com el realitzat per l' Universitat de València, mostren com encara hi ha una forta segregació horitzontal per tipus d'estudi i de gènere, el que visibilitat com es conclou en el mateix estudi l'existència d'aquesta segregació per gènere que sens dubte té a veure amb la divisió sexual del treball entre homes i dones. Les noies tenen la seva màxima presència en l'àmbit dels graus de les ciències de la salut. Per fer una connexió entre aquesta etapa i les etapes posteriors quan les professionals dels graus de les ciències de la salut (que majoritàriament es concentren en els graus d'infermeria, professió altament feminitzada) ocupen un lloc de treball en sanitat cobren 9000 euros menys a l'any que els seus companys homes, i ocupen només un 25% dels càrrecs directius⁵. La feminització dels graus que contempen professions socials o de cura tornen a posar en evidència la presència de la diferenciació de rols i de l'existència d'un espai reservat en les universitats per els graus i les professions que estan considerades de "més prestigi o més poder" i que són cursades majoritàriament pels homes.

- Per últim en aquest cop d'ull a la desigualtat econòmica que pateixen les dones en el nostre entorn fruit del patriarcat i la mirada masclista, ens hem d'aturar en les dones més grans i que ja han finalitzat el seu període de vida activa laboralment parlant. En aquest sentit ens trobem amb que la bretxa d'ingressos entre homes i dones encara és més accentuada quan parlem de les pensions i es situa en un 33%, amb uns ingressos que les dones majoritàriament reben per pagues de viudetat que es situen en una mitjana de 591 euros mensuals que val la pena contrastar amb el valor de l'indicador de renda de suficiència de Catalunya que es situa en 569,12 euros mensuals. La realitat d'aquestes dones és que a l'endemà de la pèrdua de la parella veuen reduïda a la meitat la seva capacitat econòmica, sota el parany de que la meitat dels ingressos corresponen a cadascun dels cònjuges, situació que dista molt de la realitat de les despeses de la vida quotidiana doncs no es dona el cas de que a partir del moment en que viu una persona i no dos en un habitatge es redueixi a la meitat els pagaments de lloguer o es redueixin a la meitat els rebuts de consums que introdueixen

⁵ Catalunya plural.cat

importos fixes, impostos etc... no lligats directament al consum (per exemple)

- Si de nou traslledem a l'àmbit de la violència masclista de parella i la repercussió d'aquesta situació de violència econòmica patricarcal, ens trobem amb dones que:
 - No estan en una etapa vital de canvis, ja no poden accedir al món laboral i per tant la seva situació econòmica està limitada i sense possibilitats de canviar
 - No poden accedir per la seva edat en moltes ocasions a contractes de lloguer o a hipoteques
 - La seva xarxa social s'ha vist trencada i per tant estan soles doncs després de molts anys patint relacions de violència masclista a on l' aïllament de la víctima i la separació del seu entorn es una característica comuna, les possibilitats de recolzament per part de la família d'origen també es escassa i els fills/es es troben en una etapa vital de criança en alguns casos i en uns altres les relacions maternofilials s'han vist afectades per les vivències de la pròpia violència.
 - En aquesta etapa vital les possibilitats de trencar amb les relacions de violència masclista donada totes aquests factors anteriors són molt escasses i es limiten moltes vegades a aquelles dones en risc de mort.
 - Els professionals que actuen amb dones en aquesta etapa de vida han de treballar moltes vegades contràriament a la valoració de les seqüeles, de les patologies psíquiques i físiques desenvolupades per els anys de patir la situació de violència doncs no es veuen possibilitats d'oferir un altre entorn per aquestes dones fora de la seguretat econòmica d'una relació en la que son els homes els que han cotitzat i per tant tenen una pensió que els hi permet sobreviure.

2. “LES ALTRES DONES”. EXEMPLES DE REVICTIMITZACIONS QUOTIDIANES

Aquest punt es situa en l'àmbit de l' intervenció en violència masclista. Ja no ens em de plantejar l'existència de protocols i circuits per tal de rebre i atendre a les dones que pateixen violència, en els últims la majoria de municipis han creat i actualitzat els seus protocols i han posat la mirada en la necessitat d'actuar. Ara bé en aquest recorregut hem de posar sobre la taula com treballem en “les altres dones”. Les altres dones són dones revictimitzades pel propi sistema que des de la voluntat de generar protocols i circuits que per intentar garantir la seguretat del sistema poden caure en l'estandardització dels sistemes d'atenció sent difícil contemplar l'atenció integral d'aquelles dones amb factors importants que influeixen en la seva vida i que marquen una diferència i unes necessitats especials en el tractament de la violència.

- En aquest sentit, aquesta exposició vol incidir en la necessitat de treballar en l' inclusió en els models d'intervenció d' altres situacions amb que les dones conviuen i que també marquen la seva trajectòria de recuperació de la violència masclista, i que suposarà en molts casos una revictimització de la dona per part del propi sistema allunyat de la particularitat d'atenció que requereixen.

Per centrar un primer espai de treball en uns factors concrets podríem parlar, sense excloure altres situacions

1. Etapes de vida
2. Dones immigrades
3. Discapacitat i salut mental

- En el cas de les etapes de vida, els models d'atenció han de preveure les diferències existents en les diferents etapes de vida tant des d'un punt de vista legal com de necessitats i recursos. Tot i que hauríem d'estudiar-les cada una

d'elles afegint altres aspectes importants que les pròpies dones víctimes defineixen com moments d'augment i de desencadenament de la violència, per exemple l'embaràs, la maternitat o l'iniciï de la menopausa, citaré a continuació alguns aspectes sobre els que incidir en aquest cas triant l'etapa adolescent:

- En el cas de les dones en etapa adolescent algunes propostes:
 - En molts recursos d'atenció requereixen l'autorització dels tutors per ser ateses. Aquesta realitat contrasta moltes vegades amb la pròpia etapa vital en que els i les adolescents viuen les seves primeres experiències sexuals i de parella lluny de compartir-ho amb la seva mare/pare i més encara si ens trobem davant de relacions homosexuals o bisexuals.
 - En l'entorn educatiu les propostes de modificació d'entorn, canvi de classe o de centre educatiu quan es constata l'existència de violència masculista per part d'un altre alumne van dirigides cap a la víctima, revictimitzant d'aquesta manera a l'adolescent que ha de renunciar al seu entorn social, la seva xarxa inclús dependent de les possibilitats del municipi marxant a estudiar a un altre lloc. És molt infreqüent que aquesta proposta vagi dirigida cap a l'agressor especialment quant parlem de violència psicològica i que no existeix denúncia.
 - Existeixen resistències en l'entorn educatiu per treballar des de la perspectiva de casos i atendre des de la situació particular. És més freqüent que la proposta vagi dirigida als alumnes com a col·lectiu. En aquest sentit s'hauria d'aprofundir en la formació de la comunitat educativa i com una eina per l'abordatge en la detecció i la resposta davant les situacions d'assetjament i de violència masculista quan tant els dos conviuen diàriament en el mateix institut inclús la mateixa classe.
 - També en els alumnes més enllà dels tallers moltes vegades voluntaris sobre violència masculista, els currículums haurien de permetre més espais de temps dedicats a l'expressió de les

emocions, els sentiments a treballar sobre les relacions igualitàries entre homes i dones, però des d'una perspectiva experiencial dels/les propis/es alumnes.

- Els recursos d'atenció a les dones són moltes vegades entesos per les adolescents com espais dirigits a dones de més edat i pot dificultar la vinculació de les noies de 14 o 15 anys, potenciar entre els tècnics, àrees de joventut i espais per a joves el treball de detecció i d'atenció a les víctimes pot augmentar els casos en els que la noia es vincula i treballa la violència viscuda.
- Les dones immigrades s'enfrenen a handicaps afegits a la situació de violència que suposen moltes vegades revictimització de la dona per la pròpia dificultat del sistema.
- Hi han molts aspectes que fan variar la situació de les dones immigrades víctimes i que faciliten més o menys la seva atenció i recuperació. Pensem en les dones que arriben de països i d'entorns culturals que no comparteixen l'idioma ni els costums. La violència masclista les ha situat en espais d'aïllament amb poc contacte amb l'entorn, més encara sinó hi han fills/es en etapa escolar que poden forçar les relacions amb altres pares/mares. Tampoc disposen de recursos i les dificultats en la recerca de feina són encara més grans. El primer contacte amb el sistema és moltes vegades la denúncia, la fugida de l'entorn violent i amb les mateixes necessitats psicològiques, jurídiques i socials però amb una gran dificultat que no poden expressar-se. La prioritització de l'aprenentatge de l'idioma no pot aparcar l'afrontament de les necessitats psicològiques, emocionals i socials de les dones.
 - Moltes d'aquestes dones tenen dificultats amb la seva documentació i legalitat en el país o aquesta depèn de l'home. Han de tenir encara més la seguretat de que això no serà una dificultat a l'hora de denunciar o en el cas de que decideixen no

denunciar a l'hora de divorciar-se i seguretat enfront les amenaces i el segrest dels/les menors per part de l'agressor.

- El patriarcat encara es fa més evident en aquests casos doncs la creença de que les dones immigrades de religions o cultures no occidentals tenen un altra concepte de la violència masclista o que entenen com a “normal” situacions que de la perspectiva occidental no la son pot disminuir l'alarma e inclús la capacitat de reacció dels agents implicats en circuits i protocols com també dels ciutadans/es en general que poden ser testimonis de situacions de violència.
- Un tercer col·lectiu de dones que estan exposades a revictimització pel sistema per les dificultats afegides a la situació de violència masclista son les dones amb discapacitat i/o trastorn mental.
- A Catalunya 279.472 dones tenen reconeguda al menys un 33% de discapacitat. A Espanya la Fundació CERMI Mujeres⁶ va publicar un estudi fet a partir de la Macro enquesta del Ministeri de Sanitat del 2015 a on es revelava que una de cada tres dones amb discapacitat pateix o ha patit algun tipus de violència física, psicològica o sexual per part de la seva parella o ex parella, més del doble que les dones sense discapacitat.
 - La discapacitat tant física, psíquica com sensorial col·loca a la dona en una situació d'especial vulnerabilitat i a la vegada modifica les necessitats d'atenció i també la gestió de la situació per part dels serveis i recursos.
 - Si ens parem en cada una de les modalitats de discapacitat i fem una pinzellada de quines serien les dinàmiques que es veuen

⁶ <http://www.fundacioncermimujeres.es/>

modificades en els espais d'intervenció i que posen de manifest les necessitats de recursos específics,

En el cas de la discapacitat física la mobilitat és el factor a destacar doncs suposa un aïllament de la dona que té més dificultat per accedir o per accedir de manera anònima al recurs més proper i donar-li continuïtat en el seu procés. Això disminueix les possibilitats de vinculació de la dona i l'abordatge de la violència.

En el cas de la discapacitat sensorial els sistemes alternatius de comunicació serien la dinàmica que marcaria el procés de la dona. La reducció de les possibilitats per comunicar no solsament la situació, sinó tal i com indicava en el cas de les dones amb dificultats idiomàtiques, les dificultats per poder disposar d'un espai a on compartir amb un professional el seu estat emocional i psicològic i l'enfrontament de la violència.

En el cas de la discapacitat psíquica es podria parlar de l'avaluació de la capacitat de gestió de l'informació referent a la violència per part de la dona, Conèixer com i quina informació transmetre en funció de les capacitats d'assimilació i d'interpretació de la dona, amb quin llenguatge per tal de que faci un ús efectiu de la mateixa i no empitjori la situació de violència que està patint o les seves seqüeles.

- Les dones víctimes de violència en comparació amb les que no la pateixen tenen més problemes crònics de salut com fibromiàlgia, trastorns de l'aparell digestiu, ginecològics, malalties de transmissió sexual però també pateixen més trastorns de salut mental com estrés posttraumàtic, ansietat i trastorns depressius i fòbies entre d'altres.

- En referència a la presència de trastorn mental en la dona víctima podem posar en relleu dues situacions diferents:

- Dones que porten anys tractades inclús farmacològicament pel trastorn d'ansietat, depressió... sense que hi hagi una detecció de la situació de violència psicològica que provoca la simptomatologia.
- Dones amb una fase molt activa de la simptomatologia i en les que existeix detecció de la violència però la intervenció sobre la situació i la vivència de la violència es veu compromesa per la simptomatologia i el seu tractament.

3. LES VIOLÈNCIES MÉS INVISIBLES

- Els àmbits de la violència en l'àmbit de la parella patida per les dones es classifiquen tradicionalment en física, psicològica, econòmica i sexual.
- La violència psicològica i la violència sexual són dos àmbits molts invisibilitzats.
- Les dones poden patir violència psicològica durant anys i no ser escoltades o cregudes. En el cas de la violència sexual viscuda en el àmbit de la parella, encara ens trobem davant de situacions en què aquesta no és entesa com a tal ja que les arcaïques visions que defenien l'obligació de mantenir relacions sexuals amb l'home com a part del rol d'esposa no han estat del tot extingides. D'altra banda el fet de pertànyer al cercle de més intimitat de la dona juntament amb els sentiments és més freqüent que aquesta no sigui expressada per la dona quan es dirigeix a un servei d'atenció a la víctima tot i generar-li un fort patiment emocional
- El sistema jurídic també marcat per el sistema patriarcal posa l'accent en el àmbit mèdic i per tant visibilitza molt més aquells àmbits de la violència que poden ser "demostrables" des d'aquesta perspectiva mèdica a través dels partes de lesions, posant per tant la mirada en la violència física i en la sexual quan existeixen agressions que poden ser avaluades també des de la perspectiva mèdica. Aquesta percepció arriba a les dones víctimes i als

professionals que les atenen que són coneixedors/es de les dificultats de demostrar que són víctimes de violència psicològica o sexual per part de les seves parelles i renunciïn a denunciar els fets que estan vivint. Mentre que en el Baix Llobregat es dona un augment en els delictes registrar per violència masclista, encara més de la meitat de les demandes d'ordre de protecció van ser denegades. En aquestes hauríem de sumar les ordres de protecció que no van ser ateses i ens dona una imatge de quina és la situació de por a la que les dones s'enfronten quan han de prendre la decisió de denunciar doncs el fet de no aconseguir l'ordre de protecció no solsament les retorna al moment inicial sinó que les col·loca en una situació d'exposició total a l'agressor que ara coneix la seva intenció de denunciar i de prendre mesures per posar fi a la relació.

4. ALGUNES PREGUNTES PER LA REFLEXIÓ

- És el Patriarcat un sistema en extinció?
- Hi ha consciència del sostre que suposa per les dones el sistema patriarcal i de les dificultats en l'accés a llocs i càrrecs de direcció, de govern...?
- Quin paper hem de tenir les dones en la modificació dels rols establerts pel sistema patriarcal?
- Quins sistemes, quines actuacions, quins plans... podem posar en marxa per evitar la bretxa salarial que patim les dones?
- Com establim recursos realment suficients, més enllà de la RAI que no arriba als 500 euros, evidentment insuficients per sobreviure, que garanteixin que el sistema no revictimitzi amb violència econòmica a les dones víctimes restant-les la possibilitat de fugir de la situació que viuen?
- Estem davant d'un model d'intervenció de la violència masclista excessivament uniforme?

- Tenim capacitat per respondre als diferents perfils i necessitats que presenten les dones?
- Quin model d'atenció que maximitzi els recursos però fixant-se en la diversitat de situacions i en la pluralitat de les dones que pateixen violència podríem proposar, quines línees d'actuació ?
- Hem generat un "perfil prototip" de la dona víctima sobre el que definim els models d'intervenció, e inclús la resposta dels professionals o de l'àmbit jurídic, exclouent-hi altres dones que no presenten aquest perfil?
- Som capaços d'aprofundir en el sistema de relacions que s'estableix entre la víctima i l'agressor més enllà del prototip de dona víctima i entendre com a part del procés que viuen, els moments de retorn amb l'agressor per exemple, o el dol que presenten les dones víctimes després del trencament de la relació, sense que això sigui motiu de jutjar-les, d'actuar com si fossin les culpables o un "s'ho està buscant ella"?
- La violència sexual i la violència psíquica és entesa realment com a violències totalment destructives, tant com la violència física?
- Quines propostes podem plantejar per tal de que es facin visibles les violències més "ocultes".
- Quines mesures hauríem de prendre per tal de que el fet de que la violència sigui psíquica no sigui un motiu per no poder denunciar o per sentir-se ignorada
- Quin paper tenen els/les professionals davant d'aquest fet?
- Quin paper tenen les associacions, col·lectius de dones i la societat civil en general?

María Jesús Rodríguez Carrero

12/03/2018